

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості здійснення інноваційної діяльності в умовах розвитку сучасної економічної системи, показано її вплив на стан розвитку АПК.

Рассмотрены особенности осуществления инновационной деятельности в условиях развития современной экономической системы, показано ее влияние на состояние развития АПК.

Considered the features of innovation in terms of modern economic system, shows its impact on competition in agro sphere.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційна політика, ефективність інновацій.

Світове сільське господарство рухається в напрямі посилення наукоємної продукції. Це особливо видно на прикладі економічно розвинених країн. Саме це дозволяє їм підтримувати баланс між попитом і пропозицією внутрішнього ринку продуктів харчування, легко проникати на провідні світові ринки, витіснити національних товаровиробників.

Сучасні досягнення України в міжнародному вимірі конкурентоспроможності економіки, рівня розвитку й особливо ефективності функціонування національної інноваційної системи є недостатніми для забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки, гарантованої національної безпеки, виходу в найближчій перспективі за рахунок економічного зростання на європейські стандарти життя українських громадян.

Зрозуміло, що за умов збереження існуючої архаїчної організації українського сільського господарства, коли технічні засоби для більшості підприємств, особливо фермерських господарств, залишаються недоступними, виробник сільськогосподарської продукції відтиснутий від її покупця численними посередниками, кредитори обмежують аграріїв непідйомними кредитами на придбання сучасної матеріальної бази, на розгортання інноваційної діяльності не вистачить коштів не тільки самих аграріїв, але й усіх доходів країни.

Тому Україні необхідно ставити і послідовно вирішувати завдання інноваційного розвитку АПК. При цьому необхідно розібратися, що ж таке інноваційний розвиток? Який його зміст? Все це говорить про те, що пропонується вашій увазі тема є актуальною.

Дослідження основних проблем, які стримують активізацію інноваційної діяльності, пошуком дієвих інструментів та механізмів, які сприяли б підвищенню рівня управління процесами генерування, продуктивності та розповсюдження інновацій, відображають праці вітчизняних вчених В.П.Александрова, О.І.Амошу, Ю.М.Бажала, Л.К.Безчасного, Є.А.Бельтюкова, В.М.Гейця, В.Г.Герасимчука, В.І.Голікова, М.І.Долішнього, Г.І.Калитича, О.Є.Кузьміна, О.А.Лапко, Б.А.Маліцького, А.І.Мокія, О.С.Новікової, А.І.Сухорукова, В.І.Терехова, О.О.Фіговського, В.Г.Чиркова, А.І.Яковлева,

В.С.Яцкова та інших. Ця проблема є актуальною для країн з різним рівнем економічного розвитку, про що свідчать праці відомих зарубіжних учених, зокрема П.Завліна, Р.Коуза, Д.Львова, Р.Нельсона, К.Поппера, М.Портера, Б.Санто, Р.Солоу, Л.Тондла, Х.Фрімена, Й.Шумпетера та деяких інших авторів. Водночас більш глибокого вивчення потребують питання впливу інновацій на ступінь конкурентоспроможності підприємства та держави.

Вивчення літературних джерел показало, що інноваційний розвиток – це, насамперед, конструктивна творча динаміка, що забезпечує створення і реалізацію інновацій.

Частина дослідників розглядають інноваційний розвиток у сукупності з наукою, інші вважають, що це позанаукова діяльність, коли використовується вже готовий інноваційний продукт. А що таке "інноваційний продукт"? Це результат інноваційної діяльності, який повинен задовольняти наступні цільові вимоги:

- ❖ бути реалізацією об'єкта інтелектуальної власності;
- ❖ відповідати необхідному науково-технічному рівню;
- ❖ бути зробленим вперше, а якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом він повинен мати більш високі науково-економічні показники – бути конкурентним [3].

Носієм інноваційного продукту виступає інноваційне агропромислове підприємство. Питання: яке підприємство слід вважати інноваційним? У світовій практиці прийнято до інноваційних відносити підприємства, в яких понад 70% загального обсягу продукції в грошовому вимірі за звітний податковий період формується за рахунок виробництва інноваційної продукції. Якщо такий критерій поширити на вітчизняні підприємства, то стане очевидним: в АПК України сьогодні дуже мало інноваційних підприємств.

Виходячи зі сказаного, можна сформулювати проблему інноваційного розвитку: як активізувати інноваційну діяльність в АПК України. Ця проблема особливо гостро виникла у зв'язку з переходом до ринкових форм господарювання.

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел розглянути інноваційний розвиток АПК України і спробувати виявити найбільш істотні причини, що стримують ефективність інноваційної діяльності.

Аналіз вітчизняної літератури дозволив виділити понад 25 понять і визначень слова "інновація". Дослівно в перекладі це слово означає нововведення. Спочатку поняттю "інновація" передувало поняття "нові комбінації", введене Й.Шумпетером в 1911 р. у праці "Теорія економічного розвитку" [6]. Починаючи з 20-х років минулого століття, поняття "інновація" отримало сучасне трактування: практично будь-яке нововведення, яке не має ніяких переваг і навіть менш ефективне в порівнянні з аналогом, можна трактувати як "інновацію". Однак у реальних умовах точніше буде розглядати інноваційну діяльність, яка комплексно включає в себе всі ці поняття.

Інноваційна діяльність – це такий вид діяльності, який на основі результатів наукових досліджень веде до створення принципово нового продукту, нової послуги, нового знання, в результаті яких з'являється те, чого раніше не було [2]. Невід'ємною ознакою інноваційної діяльності є вихід конкурентоспроможного продукту на ринок. Поєднання всіх цих понять у класичному розумінні і є інноваційна діяльність.

За кордоном перетворення науково-технічних досягнень у ринковий продукт є найпрестижнішим, найавторитетнішим бізнесом. Сьогодні найбільші прибутки отримують від продажу інтелектуальних продуктів (комп'ютерних програм, ліцензій, ноу-хау, торгових марок).

В останні роки з низки причин стався певний спад в інноваційній активності аграрної науки. Навіть наявний інноваційний потенціал АПК використовується в межах 4-5%. Для порівняння цей показник у США перевищує 50%. Багато науково-технічних розробок не стають інноваційним продуктом та залишаються поза увагою сільськогосподарських товаровиробників [3].

Чому це відбувається? Аналіз наукового забезпечення АПК показав, що із загальної кількості завершених та прийнятих, оплачених замовником і рекомендованих до впровадження прикладних науково-технічних розробок всього 2-3% було реалізовано в обмежених обсягах, 4-5% – в одному-двох господарствах, а доля 60-70% розробок через 2-3 роки була невідома ні замовникам, ні розробникам, ні споживачам науково-технічної продукції [1].

Таке становище є наслідком значного погіршення фінансового стану організацій АПК. Останні роки ознаменувалися різким скороченням виділення коштів на прикладні наукові дослідження.

Аграрна наука на 75% фінансується за рахунок державного бюджету (наука країни в цілому – на 39%). Такий стан – ще один доказ, який свідчить про неефективність проведених в аграрному секторі реформ, внаслідок яких аграрна наука залишилася відірваною від сільськогосподарського виробництва і слабо комерціалізованою, що суперечить світовому досвіду. У розвинутих країнах аграрна наука є найбільш комерціалізованим сектором наукових досліджень.

В той же час у 18 розвинених країнах світу за останні три десятиліття витрати, що припадають на сільське господарство, збільшилися від 0,96 до 2,2% ВВП, у тому числі в США – від 1,32 до 2,2%, в Австралії витрати на аграрні дослідження за вказаний період склали від 1,5 до 4,42%, в ПАР – від 1,39 до 2,59% [5].

Виходить, що весь світ збільшує витрати на аграрні дослідження, а в нашій країні вони скорочуються. Як пояснити ситуацію? Як змусити працювати накопичений десятиліттями потужний науково-технічний потенціал АПК?

Слабкою ланкою у формуванні ефективного інноваційного розвитку АПК є вивчення попиту на інновації. Маркетинг не став ще невід'ємним елементом формування замовлень на наукові дослідження і розробки. Як правило, при

відборі проектів не проводиться глибока економічна експертиза, не оцінюються показники ефективності та ризиків, не відпрацьовуються схеми просування отриманих результатів у виробництві. Це приводить до того, що, як вже зазначалося, багато інноваційних розробок не стають інноваційним продуктом. Вітчизняні вчені відзначають, що в сучасних умовах інноваційного розвитку АПК істотно зростає роль інформаційно-консультативної служби, діяльність якої потребує вдосконалення, потрібні кадри. Це тим більше важливо, що в даний час дуже низька сприйнятливість сільгоспвиробників до наукових досягнень, що пов'язано, насамперед, з низькими економічними можливостями підприємств [1].

Закордонний досвід (Японії, Китаю, Південної Кореї, США, Німеччини) доводить, що ключовим елементом успішного просування розробок на ринок є рівень організації менеджменту всього циклу проекту. За статистикою, за кордоном на одного розробника в науці припадає 10 менеджерів, які доводять цю роботу до кондиції, до того рівня, щоб його освоїти. В Україні на сьогодні, на жаль, пропорція протилежна [5].

Слід зазначити, що в рослинництві інноваційні процеси повинні бути спрямовані на збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції на основі підвищення родючості ґрунту, зростання врожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості продукції; подолання процесів деградації і руйнування природного середовища й екологізацію виробництва; зниження витрат енергоресурсів і зменшення залежності продуктивності рослинництва від природних факторів; підвищення ефективності використання зрошуваних і осушених земель; економію трудових і матеріальних витрат; збереження і поліпшення екології навколишнього середовища. У зв'язку з цим інноваційна політика у галузі рослинництва повинна будуватися на вдосконаленні методів селекції - створенні нових сортів сільськогосподарських культур, що володіють високим продуктивним потенціалом, освоєнні науково обґрунтованих систем землеробства і насінництва [4].

У сучасних умовах нестабільності розвитку тваринництва різкого спаду тваринницької продукції для підвищення виробничого потенціалу галузі важливе значення має використання біологічного блоку інновацій, досягнення вітчизняної та світової селекції, що відображають найважливіші напрямки вдосконалення селекційно-генетичного потенціалу, від якого безпосередньо залежить рівень продуктивності тварин; ефективне використання кормових ресурсів; освоєння ресурсозберігаючих технологій, спрямованих на підвищення рівня інтенсивності й ефективності виробництва.

Одним з основних напрямків інновацій є біотехнологічні системи розведення тварин з використанням методів генної і клітинної інженерії, спрямовані на створення і використання нових типів трансгенних тварин з поліпшеними властивостями продуктивності, стійкими до захворювань.

Не менш важливе значення в розвитку інноваційного процесу в тваринництві належить технологічній та науково-технічній групам інновацій, які пов'язані з індустріалізацією виробництва, механізацією та автоматизацією виробничих процесів, модернізацією та технічним переозброєнням виробництва, освоєнням наукоємних технологій, зростанням продуктивності праці, що обумовлюють рівень і ефективність виробництва продукції тваринництва [4].

Впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тваринництва на основі інноваційної діяльності при широкому використанні автоматизації та комп'ютеризації виробництва, машин і обладнання нового покоління, робототехніки й електронних технологій, відновлення та вдосконалення виробничо-технічного потенціалу тваринницьких комплексів і птахофабрик є визначальними напрямками підвищення ефективності виробництва продукції.

Таким чином, стримуючі фактори інноваційного розвитку АПК України численні. До них можна віднести: слабе управління НТП, відсутність тісної взаємодії держави і приватного бізнесу; різке зниження витрат на аграрну науку; непідготовленість кадрів; низька маркетингова робота; низький рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію; різке зниження фінансування заходів щодо освоєння науково-технічних досягнень у виробництві та відповідних інноваційних програм; дотепер не розроблені механізми, що стимулюють розвиток інноваційного процесу в АПК тощо.

В умовах загострення конкуренції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та товарів для агропромислового виробництва, постійне масштабне застосування інноваційних досягнень є вирішальним чинником забезпечення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і України загалом. Застосування інновацій забезпечує стійке економічне зростання, підвищує виробничий та соціальний розвиток суспільства, гарантує економічну безпеку та стабільність.

В агропромисловому виробництві, як і у всіх інших секторах господарювання в епоху "інтелектуальної економіки", основою добробуту стають не природні ресурси, а наукові досягнення. Для інноваційного розвитку агропромислового виробництва важливим є поєднання кількох факторів:

- ❖ наявність висококваліфікованого науково-технічного персоналу;
- ❖ випереджувальний розвиток супутніх галузей промисловості;
- ❖ розвинена система фінансово-кредитного забезпечення агропромислового виробництва;
- ❖ наявність розвиненого конкурентоспроможного ринку виробництва сільськогосподарської продукції;
- ❖ функціонування системи дорадництва та надання науково-консультаційних послуг виробникам сільгосппродукції.

Головним пріоритетом науково-технічної та інноваційної політики в АПК

повинна стати державна підтримка фундаментальної і прикладної науки з орієнтацією на впровадження наукових розробок. Кінцева мета аграрної науки – це підвищення ефективності сільського господарства.

Ефективність агропромислового виробництва визначається взаємодією науки і практики, впровадження у виробництво передових інноваційних технологій. Отже, загальні висновки наступні:

1. Аграрна наука України розробила останнім часом досить велику кількість інновацій, реалізація яких в АПК дозволила б підняти його на якісно новий рівень. Однак ступінь реалізації інновацій у товаровиробників була і залишається неприпустимо низькою.

2. Дослідники одностайні – інноваційний розвиток АПК неможливо реалізувати (поліпшити), не маючи для цього належних умов: відповідної інфраструктури інноваційної діяльності або сукупність матеріальних, технічних, законодавчих та інших засобів, які забезпечують інформаційне, експертне, маркетингове, фінансове, кадрове та інше обслуговування інноваційної діяльності. Таким чином, інноваційний розвиток АПК – це складна комплексна проблема.

3. Державна підтримка інноваційної діяльності в АПК може і повинна здійснюватися як за непрямыми методами, у вигляді створення сприятливих умов для її розвитку, так і при прямій участі держави.

Список використаних джерел:

1. Іртищева І.О. Побудова інноваційних моделей регіональної агропродовольчої сфери на інтеграційній основі / І.О. Іртищева // Економіка АПК. - 2009. - №9. - С. 39-43.
2. Лайко П.А., Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки / П.А.Лайко, М.М.Кулієв// Економіка АПК. - 2009. - №9. - С.26-30.
3. Новікова О.С. Механізми впровадження інновацій у сільському господарстві на засадах сталого розвитку / О.С. Новікова // Наук. вісник національного лісотехнічного ун-ту. - 2005. - вип.15.6.- С.458-462.
4. Ройтман С., Фіговський О. Система приєма, формализации и продвижения новаций / С. Ройтман, О. Фиговский // Экология и жизнь. - 2007. - №10(71). - С.26-31.
5. Россоха В.В. Інноваційна парадигма управлінської діяльності / В.В.Россоха // Агроінком. - 2005. - вип.5-6. - С.59-61.
6. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А.Шумпетер. - М.: Прогресс, 1982. - 242 с.